MARS *et* HISTORIA

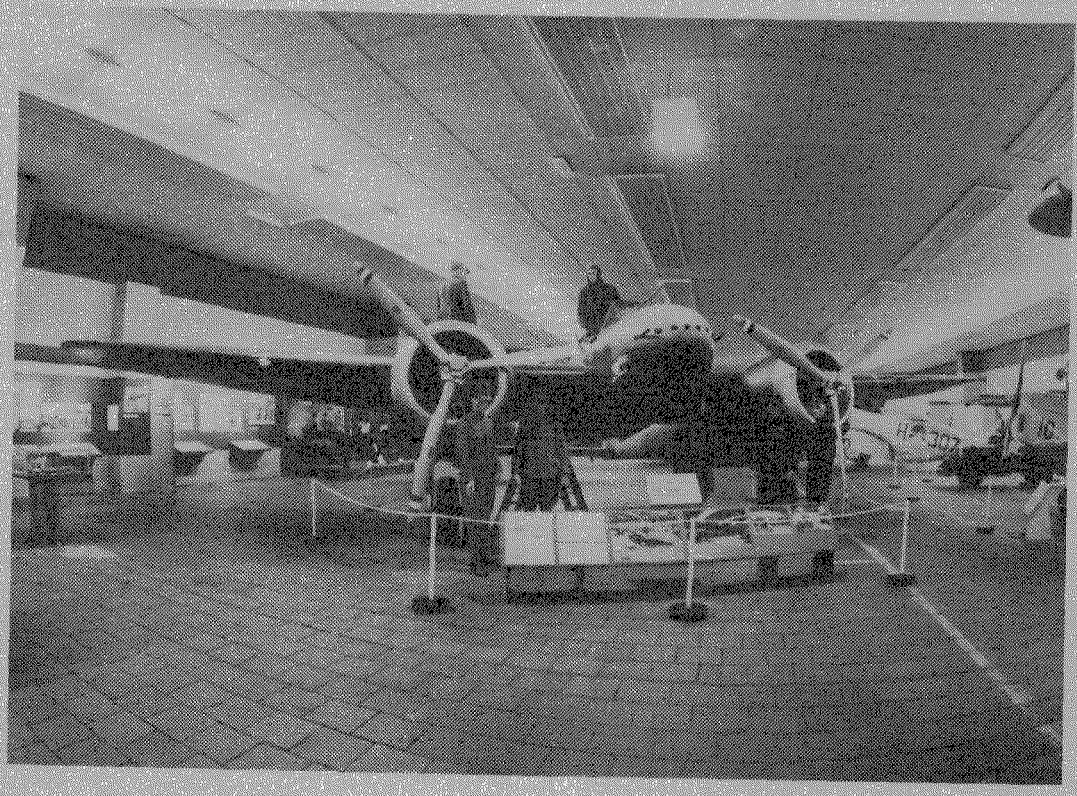

21e Jaargang nummer 5 - september/oktober 1987

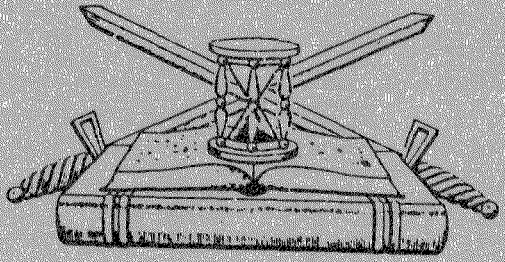

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR:
Voorzitter: H. Muller, **Vice-Voorzitter:** F.J. van Lier, **1e Secretaris:** Mevr. P.H.Th. Dumon, **Penningmeester:** drs. J.A. Bom, **2e Secretaris:** E.W. van Popta, **Leden:** Jhr.Mr. D.J.H.N. den Beer Poortugael, J. van den Berg, B.C. Cats, H.F. Fabri, C.N. Nicolas, Mr. Ch.L.M. Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:
Voorzitter: Willem III-laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Secretaris:** Aart van der Leeuwlaan 56, 2624 LD Delft, tel.: 015-567564. **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* **35,00**, te storten op rek.nr. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank te Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro **29 40 790** van de N.V.M.H. te Wassenaar.
SAMENSTELLING REDAKTIECOMMISSIE: J. van den Berg, H.F. Fabri, E.W. van Popta.
Redaktie-adres: Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425.
Ledenadministratie: B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, telefoon: 02159-13563.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) 'KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS KL' vóór 1813 olv drs. J.P.C.M. van Hoof, Smaragdhorst 185, 2592 RJ 's-Gravenhage, 070-855821
ná 1813 olv E.H. Brongers, Rhodestraat 20, 6363 AZ Wijnandsrade (gem. Nuth) 045-242962

(2) 'TRADITIES EN CEREMONIEEL' olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588

(3) 'UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th. Smits jr., Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg 070-873961
M. Talens, Salomonszegel 115, 7322 ET Apeldoorn

(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' olv H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992
B.W. Wagenaar, Händelstraat 18, 1901 VA Castricum 02518-53084

(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv. B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563
C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage 070-886566

(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012

(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage 070-246568

(8) 'OVERZEESE VERSTERKINGSWERKEN MET NEDERLANDSE HISTORIE' olv A.F. Lancker, Secanets 39, 03779 Setla (Alicante), Spanje

(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv M.K. Zaagman. Ds. Van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (Z.H.) 070-946539

(10) 'NAPOLEONTICA' olv. Joh. Schaede, Wouwermanstraat 3III, 1071 LW Amsterdam

(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv J.H. Berlemon, J.F. Kennedylaan 70, 2324 EX Leiden

(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' olv. C. Frazer, H. Cleyndertweg 461, 1025 DT Amsterdam 020-368331

(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma. 'Nij Midgaard', Woelwijk 1, 9255 KE Tytsjerk

(14) 'EERSTE WERELDOORLOG' olv dr. F. Snapper, Burg. Patijnlaan 136, 2585 BM 's-Gravenhage

(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv L.L. von Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar 01751-10045

(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' olv G. van Zuijdam, Dennenlaan 12, 7313 AM Apeldoorn

(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983

(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage 070-634391
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede 023-291324
W. den Dunnen, Hendrik Hamelstraat 58, 2595 VM 's-Gravenhage 070-834659

(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283
P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332

(20) 'KNIL' olv. C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage 070-248495

(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE TIJDSCHRIFTEN' olv J.A. Bartels, Santhorstlaan 50, 2242 BH Wassenaar 01751-12222

(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-46815
drs. J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar 01751-18624

(23) 'KORPS MARINIERS' olv drs. J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037

Reeds verschenen nummers kunt U, zolang de voorraad strekt, aanvragen bij de heer J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda.
Losse nummers, inclusief portokosten *f* 6,75, over te maken aan de penningmeester. Het vierde Lustrumnummer (nr. 5/86): *f* 12,50, inclusief portokosten.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

F.J. van Lier: Militariade
C.A. Heshusius: Uit het dagboek van luitenant Donck (XXXV)
Drs. W.H. Lutgert: De marinelandingsdivisie tijdens de eerste Atjeh expeditie
C. Blijleven: Landsverk M-36 en M-38 pantserwagens
F.W. van Steen: Diermascottes in het Nederlandse Leger; Ferocus, het everzwijn van 11 Pantserinfanteriebrigade
Bestuursmededelingen

ALGEMENE LEDENVERGADERING 21 NOVEMBER IN HET MILITAIRE LUCHTVAART MUSEUM TE SOESTERBERG

RICHTLIJNEN VOOR DE INZENDING VAN KOPIJ

1. Tekst

a. Onder de titel: naam auteur met eventuele titel.
b. Kopij typen op A-4 met anderhalve regelafstand.
c. Marge ca. 5 cm.
d. Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
e. Bij latere tussenvoegingen van pagina's nummer van voorgaande pagina gevolgd door letter (a, b, enz.).
f. Spelling: voorkeurspelling (Van Dale/ Woordenlijst Spellingscommissie).
g. Opnieuw typen van een pagina, in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

2. Illustraties

a. Foto's zwart/wit, glanzend; formaat 9 x 12 of 13 x 18 (ook kleurenfoto's, geen negatieven of dia's).
b. Op de achterzijde vermelden: Mars et Historia/naam auteur/nummer waarmee in de tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

3. Inlevering kopij

Redaktieadres: Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE RIJSWIJK (ZH), tel.: 070-937425.

Bij voorbaat dank voor Uw medewerking.

Op de voorkant:
De jaarlijkse algemene ledenvergadering vindt op 21 november a.s. plaats in het Militaire Luchtvaartmuseum te Soesterberg.

MILITARIADE

Een tweemaandelijkse rubriek vol wetenswaardigheden, met u en voor u verzameld door F.J. van Lier, Herenstraat 9, 4116 BK Buren(Gld).

1. In verband met de eigen vakantieplannen ben ik deze keer wat eerder begonnen met het schrijven van deze rubriek, zodat U er de berichten tot half augustus in zult vinden. Hopelijk kan ik de volgende keer weer wat inlopen! Overigens wil ik U vragen om mij Uw militair-historische wederwaardigheden uit Uw zomervakantie te melden, opdat andere leden daarvan gebruik kunnen maken bij de planning van een volgende vakantie.

2. Toevallig kwam ik in het bezit van een exemplaar van het tijdschrift 'Nederlandse Historiën', dat tot mijn verbazing (en bewondering) wordt verzorgd en uitgegeven door onze eigen onvolprezen drukker Van der Louw in Berkel en Rodenrijs. Het betrof het nummer 5/6 van de 20ste jaargang, november 1986. Dit is geheel gevuld met een magnifieke studie over één van de forten van de stelling Amsterdam, getiteld 'De geschiedenis van Fort Spijkerboor.' De schrijver is S.H. Hoogterp, kolonel KLu b.d., die wij zeer erkentelijk moeten zijn voor de twee jaren speurwerk, die hij aan het schrijven van deze studie vooraf liet gaan. Om U een indruk te geven van de inhoud van het artikel laat ik hier onverkort de inleiding volgen:
'Spijkerboor in de Beemster is het laatste grote fort, dat in ons land werd gebouwd (1912-1913). Door zijn grote pantserkoepel met snelvuurgeschut van 10 cm. is het uniek in Nederland en Europa. Het fort kwam nimmer in gevechtsactie, maar werd naast militair steunpunt afwisselend militair huis van bewaring, hulpgevangenis, interneringsdepôt (o.a. van NSBers), strafkamp (o.a. voor Indië-deserteurs) en opslagplaats. De grote koepel met zijn kanonnen bleef in bezettingstijd als door een wonder gespaard. Tegenwoordig zijn nog slechts 2 vertrekken van het fort in gebruik. Hierin staat de apparatuur voor een radio-baken; Spijkerboor wijst daarmee piloten de weg in de lucht boven Nederland. In de rest van het fort heerst slechts chaos door plundering en verwaarlozing. En toch staat hier een monument van onze laatste vestingbouw. Een groot aantal verdienstelijke muurschilderingen - nog niet alle vernield of verkommerd door het vocht - herinnert in de donkere gangen, waar het licht voorgoed schijnt uitgedoofd, aan een bewogen verleden.'
Het tijdschrift 'Nederlandse Historiën' verschijnt zes maal per jaar. Het jaarabonnement kost slechts *f* 17,50, te voldoen door storting op postgiro 1.633.117 t.n.v. 'Nederlandse Historiën' te Berkel en Rodenrijs. U kunt ook bellen: 01891-13003.

3. Door ons medelid drs. M.J. Lohnstein werd mijn aandacht gevraagd voor een door hem gepubliceerde studie 'De werving voor de Militie in Suriname in de 18e eeuw' in het meinummer 1987 van OSO, tijdschrift voor Surinaamse taalkunde, letterkunde en geschiedenis. In dit op gedegen onderzoek van archiefmateriaal gebaseerde artikel, dat ik met veel interesse heb gelezen, staan het wervingsbeleid voor het vrijwilligersleger in Suriname en de daaraan verbonden problemen centraal.
Het is ongetwijfeld voor vele leden van onze vereniging een waardevolle studie, temeer omdat over de legervorming t.b.v. Suriname nog zo weinig is gepubliceerd. Losse nummers van OSO zijn te verkrijgen door overmaking van *f* 17,50 per stuk (inclusief portikosten) op postgiro

4.204.401 t.n.v. penningmeester I.B.S te Nijmegen, onder vermelding van het gewenste nummer. Voor inlichtingen kan men ook bellen: 070- 962788.

4. Ons medelid majoor KLu J.G.A. Valette houdt mij trouw op de hoogte van recent verschenen boeken op militair-historisch gebied in de Bondsdrepubliek Duitsland. Zo meldde hij ditmaal:
   - 'Panzergeneral Walther K. Nehring', door Wolfgang Paul, uitgever Motorbuch - Verlag Stuttgart, 222 blzn., 65 afbeeldingen, gebonden, prijs 36 DM.
   - 'Wort und Brauch in Heer und Flotte' door Walter Transfelder, bewerkt door Hans-Peter Stein, 9de druk, uitgegeven door Franck'sche Verlagshandlung/Kosmos Verlag, 400 blzn., ruim 300 tekeningen, gebonden, prijs 48 DM.
   - 'Friedrich der Grosse-Ein Soldatenleben' door Christopher Duffy, uitgever Benziger Verlag Keulen, 510 blzn., vele kaarten, prijs 68 DM. - 'Das grosse Buch der klassischen Feuerwaffen' door Branko Bogdanovic en Ivan Valencak, uitgever Motorbuch-Verlag Stuttgart, 280 blzn., 340 illustraties, prijs 69 DM. Zeer goed!
   - 'Uniformen europäischen Armeen' door Forster-Hoch-Müller met fraaie illustraties in kleuren door Ralf Swoboda, uitgave Gondron Verlag Bindlach, 292 blzn., prijs 35 DM. 'n DDR-uitgave. Uniformkundig zeer de moeite waard.

5. Van onze nog immer zeer actieve oud-voorzitter Heshusius ontving in het volgende bericht, dat ik gaarne in zijn geheel in deze rubriek opneem. 'Opgericht is de Stichting Indisch Wetenschappelijk Instituut (IWI), Prins Mauritslaan 36, 2582 LS 's Gravenhage, tel. 070-545501. Op aanvraag ontvangt men een brochure met alle details voor donateurschap en doel van de stichting. Dit is inventariseren, verzamelen, ordenen en catalogiseren van Indische cultuurgoederen, alsmede het beheren van ook onstoffelijke zaken uit het voormalig Nederlandsch-Indië. Men verzamelt en stelt tentoon die zaken, die dreigen weggedaan te worden na versterven van mensen uit het 'oude' Indië. Boeken, foto's, militaria en curiosa, waar men geen weg mee weet, worden door dit instituut kosteloos afgehaald. Men kan dagelijks (maandag t/m vrijdag van 9 tot 16 uur) de collectie, het kantoor en de bibliotheek bezoeken.'

C.A. HESHUSIUS

Uit het dagboek van Luitenant DONCK (XXXV)

DONK WEER TERUG IN HET NARE BIVAK BLANG REUMAH

Op donderdag 26 juni 1902 ging Donck met zijn eenheid na vele weken terug naar Blang Reumah flink in het binnenland aan de rivier (kroeng) Passee:

'Bijtijds ging ik op stap met mijn detachement. De eerste zeven kilometer kon ik met de werktrein mee, zodat ik reeds om half twee te Blang Reumah was. Ik was daar bijna zes weken weg geweest. Amice Bouwman trof ik daar aan; wij boomden heel wat af. Zodra onze nieuwe kapitein er is, verleggen wij ons bivak naar Seulema (elders Seuleunjo genoemd). Dat is ook logischer; eerstens is de ligging daar beter; en vlugger bij Lho Soekon om te fourageren. Nu ik verscheidene ander bivaks heb gezien, moet ik zeggen dat Blang Reumah eigenlijk de naam 'bivak' niet mag dragen. Het is een zoodje. Tijdens mijn afwezigheid is er nog al het een en ander weggeraakt, onder andere een mooi ingelegde donderbus, welke ik had buitgemaakt en enige andere wapens, kook-

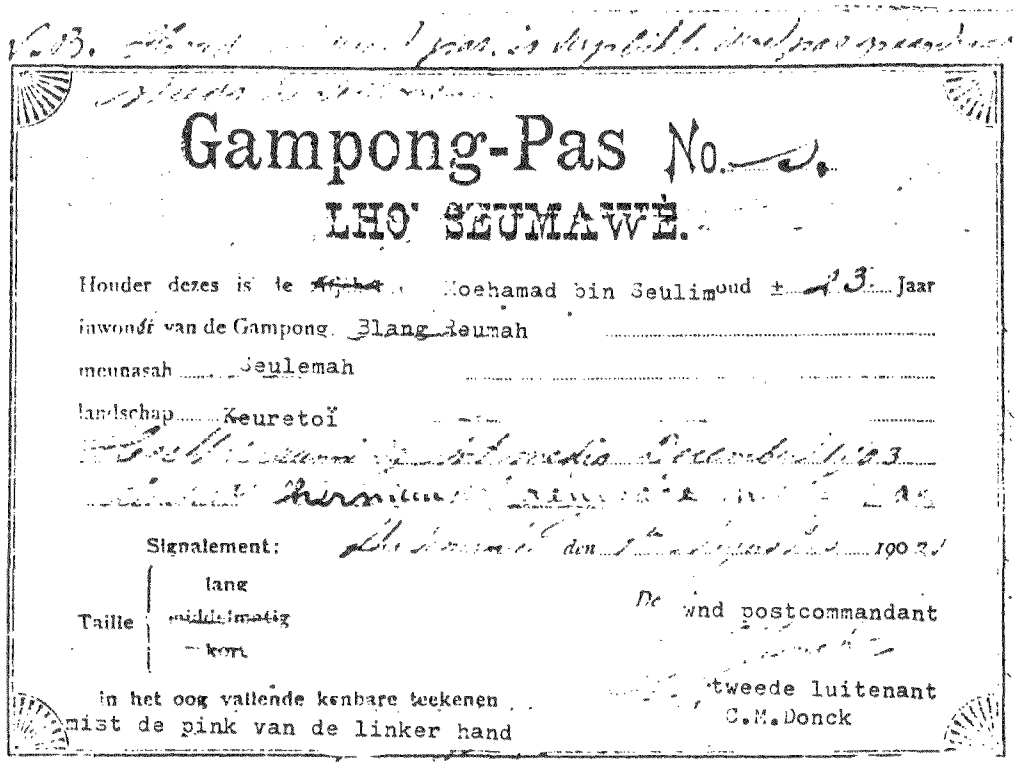

Gampong-Pas No. 2.

LHO' SEUMAWÈ.

Houder dezes is de ~~Atjeher~~ Moehamad bin Seulim oud ± 23 Jaar

inwoner van de Gampong Blang Reumah

meunasah Seulemah

landschap Keuretoï

Signalement: den 1 ... 1902

Taille lang / ~~middelmatig~~ / kort

De wnd postcommandant

in het oog vallende kenbare teekenen mist de pink van de linker hand

tweede luitenant C.M. Donck

Het model van een 'gampong pas' (17 x 13 cm) zoals door het Nederlandse gezag onder meer in 1902 in Atjeh gebruikt als persoonsbewijs voor Atjehers met gefantaseerde gegevens.
(Collectie P.H. Donck)

gereedschap enzovoorts.'

Nu, reeds in onze 28e aflevering, waar wij een foto van het naargeestige oord Blang Reumah publiceerden, kwam Donck al tot de conclusie dat het er een bende was, een rotzooi. Geen oord om er een vakantie door te brengen, zeiden we toen. Het was er natuurlijk inmiddels niet beter op geworden: 'Ook de militaire administratie ligt overhoop; mijn fourier heeft geloof ik niet veel in zijn mars. De bevolking moet passen halen maar niemand komt opdagen. Daar zullen wij anders tegen op moeten treden.'

Na een paar dagen ging het met de bevolking wat meer gedisciplineerd. Donck bleek ons inziens strenger dan zijn voorganger, tweede luitenant Bouwman: 'De bevolking gaat weer de sawahs onderhouden; bewijs dat de regentijd in aantocht is. Dank zij de uitgeoefende druk, kwamen de gampong-(=dorps)hoofden met hunne onderhorigen zich laten registreren. Het gamponghoofd van Bang Reumah is echter nog steeds weg en daarom komt de bevolking ook niet terug; er wonen slechts drie mensen in de kampong.'

CIVIELE WERKZAAMHEDEN

In de eerste dagen van juli kwamen echter tot Donck's opluchting steeds meer Atjehers zich laten registreren, waarbij zij een gampong-pas ontvingen. In de buurt moest heel wat werk worden verzet en samenwerking met de inheemse bestuursambtenaren begon te groeien.

'Vanmorgen inspectie over het werk aan de weg gehouden. Aantal opgekomen koelies was niet erg groot, want er wordt elke dag ook van de andere kant van de kali (=rivier) door djahats (=verzetslieden) geschoten. Ik kreeg onder weg last van malaria: eigen schuld, want ik was nalatig geweest in het innemen van kininepillen.'

Blang Reumah lag in een ongezonde streek en vanwege veel stilstaand water heerste er ook geducht malaria.

Voor de bestuurlijke contrôles was het nodig dat er wat meer militairen op de post kwamen: dan kon men wat langer en wat verder uitrukken voor vele werkzaamheden.
'In de middag kwam kapitein de Voogd met eerste-luitenant Van Aken en 42 bajonetten; ze brachten ook post mee. Wij zijn deze dagen met vier officieren: de versterking van onze kracht is nodig om ook de verderweg gelegen ladangs (=landbouwgronden) te kunnen bezoeken.'
Verder was het werken aan het wegennet van het grootste belang; er waren weggetjes, maar deze waren onvoldoende van breedte en er was nog weinig systeem; voor de 'ontsluiting van het land' was er nog heel wat te doen. De bestuursambtenaar uit Lho Semawé, de controleur van het BB (Binnenlands Bestuur) de heer Frijling kwam ook over naar Donck's post:
'Vandaag met de oeloebalangs (=Atjehse bestuursfunctionarissen) en kamponghoofden in het terrein bespreking gehouden en aan een ieder een taak opgedragen om voor het werk aan de wegen te zorgen. Het was een vermoeiende dag daar door de vele regens het overal erg drassig was. Om half vier thuis komende, smaakte het hapje rijst opperbest.'
Inmiddels was ook overste Berenschot een paar dagen in Blang Reumah geweest; hij vertrok weer. Controleur Frijling, de bestuursambtenaar, bleef nog een poosje.
'Des avonds kwam ons aller vriend, de oeloebalang van Seulima op het matje bij de controleur. Wegens tekortkomingen werd hij beboet met 500 dollar; te betalen uiterlijk over een maand en wel bij ons in het bivak. Teungkoe bin Seulim keek lelijk op z'n neus . . .'
In Atjeh was het Nederlands-Indische geld, de gulden, nog niet overal gangbaar zodat in vele streken de dollar ook wettig betaalmiddel was. Dit was niet de Amerikaanse gelijknamige munt, maar de Straits-dollar van het Britse Malakka dat aan de overzijde van de zee, de Straat van Malakka ligt. De waarde van deze dollar was ongeveer anderhalve gulden.
Overigens behoeven wij ons niet erg bezorgd te maken over deze boete; in een later fragment zullen wij vernemen dat deze kwestie nog een staartje zou hebben.

DE VIJAND IS OVERAL AANWEZIG

Tegen midden juli kwamen meer vijandelijke activiteiten in de omgeving voor. Zowel de postcommandanten als de bestuursambtenaren kregen ware en ook veel onware berichten binnen. Al deze gegevens moesten 'gefilterd' en op de waarde worden onderzocht; hiervoor was ervaring broodnodig. En vaak was men met de conclusie er ook naast; meermalen ook werd men naar een hinderlaag gelokt:
'In de avond ging ik er op uit om een vijandelijk hoofd op te vatten. Frijling had een spionnenbericht ontvangen; ik zou de man bij een bepaald bedehuis aan de rand van een kampong aantreffen en hij zou mij dan naar de schuilplaats van het te vangen hoofd brengen. het was een belangrijk hoofd, want Frijling zei nog: 'Als jij die man pakt, dan heb je de Willemsorde . . . '
De humor speelde hier een grote rol; maar ja, iets was ook waar en het verkrijgen van zo'n hoge onderscheiding lag altijd in het verschiet. De troep sprak er ook steeds over; in het soldaten-jargon heette de MWO 'het ridder' en ook hoorde men de naam wel eens van de 'vetleren medaille.' Donck dus weer op stap:
'Om zeven uur 's avonds marcheerde ik af nadat ik de jongens had ingelicht over de moeilijke en gevaarvolle opdracht. Het was een donkere nacht dus uitstekend voor een oplichting. Om tien uur was ik in de nabijheid van de meunatha of bedehuis, waarop ik de sergeant met twee man daarheen zond om de spion op te halen, doch de sergeant kwam onverrichterzake terug. Mijn patrouille lag verdekt opgesteld, doch was niet beschut tegen de regen, welke zo langzamerhand was gaan vallen. Daarna trok ik zelf met twee inheemse soldaten daarheen, liet het gebouw van onder tot boven doorzoeken, doch er was geen sterveling. Tot twaalf uur ben ik daar gebleven en gaf het toen op. Op de terugweg, langs een alang-alang veld (hoog hard wild gras) komende, liet ik dit eens goed doorzoeken en vond

Controleur Frijling (geheel midden achter) voor zijn dienstwoning annex kantoor te Lho Semawé na een bespreking temidden van een groep Atjehse hoofden. (Collectie H.W. Frijling)

toen een plek waar de djahats op hinderlaag hadden gelegen. Thans was mij de zaak duidelijk: het was een poging om mijn patrouille van uit een hinderlaag aan te vallen. Aan dat plan was geen uitvoering gegeven, denkelijk omdat de patrouille tè goed aaneen marcheerde. Op een goed opgesloten formatie durft de Atjeher niet te attaqueren, daar hij dan bij zijn klewang aanval niet tussen de mannen kan komen.'
Donck zou die dag niet kunnen bevroeden dat enkele dagen later juist in deze streek plotselinge klewang-aanvallen van opstandelingen bij onze militairen bloed zouden laten vloeien; dat niet alleen, ook zou er veel consternatie komen en diverse gevallen van rouw. We kwamen het woord 'klewang' al eerder tegen: een geducht Atjehs wapen, een vrij korte sabel, geheel 'voorwichtig' en derhalve een uiterst gevaarlijk slagwapen in handen van fanatieke en dappere strijders bij de tegenpartij. Onze militairen waren in 1902 nog bewapend met het lange geweer M 95 waarop de bajonet kon worden geplaatst; daarnaast had de man nog een kapmes. Generaal Van Heutsz, overtuigd dat alle militairen op de Buitengewesten, althans in Atjeh, gewapend dienden te zijn met een korte karabijn en óók een klewang, teneinde in een gevecht op korte afstand tenminste de gelijke van de tegenstander te zijn, drong daar op aan. Het zou echter pas tot 1905/06 duren alvorens men met de ontwapening begon. Bij het Korps Marechaussee was de (Remington) karabijn echter al bij de oprichting in 1890 ingevoerd.
Hoe het ook zij, op 14 juli 1902 vielen de eerste doden; niet bij Donck zelf, maar hij zou er volop mee te maken krijgen.

GESNEUVELDEN

'Ik keerde naar ons bivak terug en was daar om drie uur. Tot half zeven geslapen en ook in de middag op het veldbed. Door het binnenkomen van de sergeant van de wacht werd ik wakker. Hij was vergezeld van een Atjeher die een briefje uit Geudong bracht; een bericht van een sergeant van ons die in

de morgen op transport naar Geudong was vertrokken. Het trieste verhaal was: Ben in Geudong aangekomen, waar de toestand ernstig is. Luitenant Ramaer, de bivakcommandant is voor een dag naar Lho Semawé; nadat de dekkingspatrouilles waren uitgerukt is de sergeant waarnemend commandant van het bivak met vier bajonetten gaan kijken naar de plaats waar een nieuw bivak wordt gebouwd. Door Atjehers is op deze mannen een aanslag gepleegd, waardoor twee soldaten werden gedood en de sergeant zwaar gewond.'
Na snel beraad met de kapitein was Donck al op weg naar Geudong, de afstand was hemelsbreed 10 kilometer. De sterkte van de patrouille van de sergeant was dus vijf man: veel te zwak; betrokken onderofficier, waarschijnlijk nonchalant geworden door een schijnbaar rustige tactische toestand, had zich niet aan de bestaande orders gehouden. En dit wreekte zich dan nu plotsklaps.
'Twee uur later was ik te Geudong waar Ramaer bereids was teruggekeerd en de nodige maatregelen had getroffen. Ik bleef die nacht daar opdat hij zo nodig over mij kon beschikken. Daar die nacht rustig voorbij was gegaan en geen berichten waren binnengekomen, vertrok ik tijdig weer naar Blang Reumah.'
Maar ook hier was het in Donck's afwezigheid mis gegaan; hij merkte dit op een nogal merkwaardige wijze. Men moet zich voorstellen dat onze luitenant en zijn mannen het naargeestige bivak Blang Reumah naderden vanaf de overzijde van de diepe rivier Kroen Pasee:
'Toen ik het bivakje aan de linker oever, waar de transport-paarden staan, naderde, trof mij een doodse stilte, welke daar heerste. Aan de rivier zag ik de man niet die het vlot bedient, zodat ik al een gevoel kreeg, van wat is hier gebeurd? Op mijn roepen kwam een inlands fuselier, die slecht liep, naar het vlot, om dat naar mij te brengen. In het bivak gekomen trof ik daar slechts vier zieke soldaten aan. Hier vernam ik dat een der patrouilles welke langs de oostrand van de kampong Minjeu Tiga marcheerde, was overvallen. Een dwangarbeider bij die patrouille ingedeeld, was met het bericht naar het bivak gekomen. De kapitein was met alle manschappen welke hij nog had, met uitzondering van die vier zieken, naar de plaats van het onheil getrokken; de orders achter latende dat ik terstond moest volgen, zodra ik in het bivak terug was.'

Wij worden hier echt met de neus op een paar heel realistische dingen geduwd. In de eerste plaats (en Donck had er zich de gepasseerde nacht zelf schuldig aan gemaakt) kon men zich niet met een klein ploegje militairen, zo met drie of vier man, afzonderlijk verplaatsen: dat kon fataal aflopen. En het tweede punt was dat de civiele dwangarbeiders niet alleen vanwege hun gedwongen diensten alle risico's van de militairen moesten meemaken, maar bovendien ook werden gebruikt om berichten over te brengen in noodsituaties. Wij moeten echter vermelden dat goed oppassende en vooral flinke dwangarbeiders door de detachementscommandanten werden voorgedragen voor aanzienlijke strafverminderingen; overigens is het meer dan eens gebeurd dat ook dwangarbeiders omkwamen door vijandelijke acties. En prompt weer werd een dwangarbeider (ook wel 'strapan', verbastering van 'gestrafte') ingezet in deze moeilijke en gevaarlijke situatie:
'Vergezeld van een paar soldaten ging ik naar de buitenrand van de kampong en nam toen met mijn kijker waar dat men op de weg verzameld was. Tevens zag ik dat een dwangarbeider naderde die mij een briefje van de kapitein bracht, met de opdracht spoedig te komen. Gelet op wat in Geudong was gebeurd - en thans ook weer hier - vond ik vier zieke militairen toch te weinig en liet daarom tien man onder een sergeant achter en ging met de overigen naar de kapitein.'
Inderdaad niet gek wat Donck deed: het ontbrak er alleen nog maar aan het ongelukkige bivak Blang Reumah door de vijand zou worden overvallen en genomen . . . Weldra was luitenant Donck nu bij de kapitein.
De situatie was niet best:
'De klap was hevig geweest; één dode en negen gewonden, waaronder de sergeant commandant.'

Er was nog een andere militaire patrouille in de buurt geweest:
'Luitenant Bouwman die naar het oosten was getrokken, had even voor hij de kampong introk horen schieten; met een voorgevoel van 'er gebeurt daar wat' was hij in die richting getrokken, waardoor erger was voorkomen. De Atjehers die enige geweren en munitie in veiligheid hadden gebracht, waren juist van plan het overschot van de patrouille aan te vallen, toen zij de troep van de luitenant Bouwman zagen aankomen en snel het voornemen opgaven. Het duurde geruime tijd vóór wij de gewonden en de dode in het bivak hadden.'
Wij moeten ons ook even realiseren dat er geweren en munitie in handen van de tegenpartij waren gevallen. Ook dit was een ernstige zaak, zeker omdat het de modernste vuurwapens betrof die er toen in Indië waren, geweren M 95. Weliswaar werden er in het jaar 1902 bij acties tegen Atjehse strijdgroepen (waarbij aan hun zijde 2.582 getelde doden vielen) ook door het KNIL vuurwapens buitgemaakt, maar met elk veroverd eigen wapen konden ook militairen worden getroffen. Aan buitwapens wist het leger in dat jaar niet minder dan 2.465 geweren buit te maken; hieronder waren tien geweren van het type M 95.(1)

GEEN DOKTER TER PLAATSE EN DAAROM GEWONDENVERVOER IN DE NACHT

En nu pas voelde men in alle omvang het gemis aan een militaire arts. Want er waren in het KNIL niet zoveel artsen als er bivaks of buitenposten waren. Ook nu was de arts op nogal wat kilometers afstand . . . En dus moest men het allemaal zelf maar zien te doen.
'Wij beschikten slechts over één Ambonnese ziekenoppasser. De kapitein was zo onder de indruk dat hij niet kon helpen. De oppasser en ik moesten het dus alleen opknappen. Want Bouwman was er op uit om de djahats (kwaadwilligen) te achtervolgen. En nu moesten de gewonden die slechts een noodverband hadden, verder verbonden worden. En onderwijl moesten er ook negen tandoe's (draagbaren of strechers) gemaakt worden. Er moesten Atjehers opgehaald worden om straks te dragen, want de gewonden moesten naar Lho Semawé gebracht worden.'
Gelukkig besefte men dat er circa halverwege van het op 10 kilometer afstand gelegen Lho Semawé nog te Geudong aan de spoorbaan gewerkt werd:
'Ik zeide de kapitein maar meteen een bericht naar Geudong te zenden dat men de laatste trein, welke van daar om vijf uur naar Lho Semawé vertrekt, aan te houden, daar ik anders nooit s' avonds nog daar aan zou kunnen komen. Er waren zwaar gewonden; de sergeant met een ontzettende haardos had zo veel wonden, dat ik slechts met moeite zijn haar kon knippen. Onder de gewonden was ook mijn vriend Tijger. Hij was een Duitser, had een huishoudster en een dochtertje van haar; binnenkort zat zijn tijd er op en dan keerde hij naar Duitsland terug. Op de tocht met Colijn was hij te Passé Tinggi ziek geworden, waardoor hij naar Edi werd geëvacueerd. Aan de dokter had ik toen gezegd: Als je kunt, houdt hem dan in Edi, want Tijger moet naar Holland. Helaas kwam hij kort na mij weer in Blang Reumah aanzetten. Van de ander fuseliers mocht hij nooit mede op avontuur: want iemand die binnenkort naar Europa terug zou gaan, mocht de Goden niet verzoeken. En ziet: bij zo'n ondergeschikte patrouille, dekking wegwerkers, zal hij nog waarachtig onder gaan.'
Het moet ons toch van 't hart hoe goed luitenant Donck destijds in enkele regels van zijn dagboek deze soort gedragscode van de Europese fuseliers in het KNIL naar voren brengt. Het waren juist toen vaak rauwe kerels die 'als koloniaal' geworven waren en voor een aantal jaren in de Oost hadden getekend. En ziet hoe ze elkander respecteerden ondanks verhalen van drank en liederlijk gedrag die omtrent hen circuleerden. Twee andere aspecten verdienen hier nog een kort commentaar. Allereerst is dat het feit dat er in de jaren dat Donck in Indië was gedetacheerd nog vrij veel buitenlanders dienden onder de Europese beroepsmilitairen van het KNIL. Er waren jaren dat de Duitsers meer dan de helft uitmaakten van deze niet-Nederlandse aanvullingsdetache-

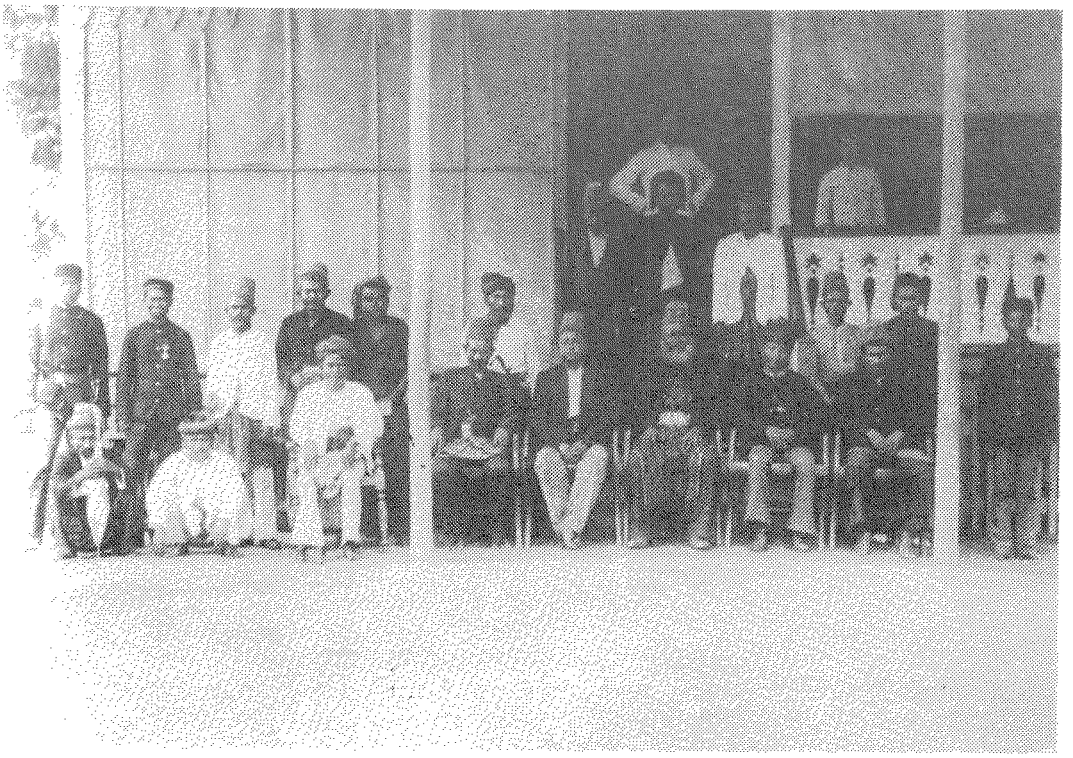

Bespreking in nogal waterrijk en moerassig terrein door officieren, BB-ambtenaren en Atjehse hoofden over nog uit te voeren civiele werkzaamheden: waterafvoer, wegennet enz.
(Collectie Legermuseum Gen. Hoefer)

menten; eerst rond het begin van de Eerste Wereldoorlog nam men geen buitenlanders meer aan bij het koloniaal werfdepot in Nederland. Een ander punt is het feit dat het voor Europese mindere militairen en ook nog, zij het in iets geringere mate voor Europese onderofficieren, in Donck's tijd nagenoeg uitgesloten was om in Indië een uit Europa afkomstige echtgenote te hebben. Voor de Europese vrouw van deze grote groeperingen was er geen behoorlijk onderdak; de soldij was ontoereikend en verder geen of onvoldoende medische en sociale voorzieningen. In de kampementen en op de buitenposten konden deze categorieën Europese militairen samenwonen met een zo geheten 'huishoudster', een door hem uitgezochte inheemse vrouw met wie men dan, zo heette het, 'in concubinaat' leefde. Een hoofdstuk op zich zelf: wij gaan er verder niet op in maar moeten constateren dat een aanzienlijk percentage dezer militairen een inheemse huishoudster had. Uiteraard werden uit deze vaste liaisons ook kinderen geboren. Zo ook bij de Duitse fuselier die Donck hier aanduidt met de naam 'Tijger.' Wij konden niet naspeuren of dit een bijnaam was of een echte aangenomen Nederlandse naam, aangezien buitenlandse geëngageerden niet verplicht waren zich onder hun 'echte' naam in te schrijven bij de werving. De plaats Edi lag aan Atjeh's oostkust, zo'n 80 kilometer verder naar het zuidoosten; daar was toen kennelijk een evacuatie-hospitaal van waar uit ernstig zieke militairen met schepen werden afgevoerd naar Java en even vaak ook naar de andere richting, naar de Westkust van Sumatra, naar Padang en de Padangse Bovenlanden. Blijkbaar was de ziekte van Tijger niet ernstig genoeg geweest en kwam hij dus voor zijn laatste weken weer terug te velde. Maar Donck zou met nòg meer gewonden op stap gaan in de komende duisternis. Immers de Atjehse vijand had nog meer militairen met zijn geduchte

Rond de eeuwwisseling een karakteristieke figuur: een zwaar gedecoreerde Europese KNIL-onderofficier, sergeant, commandant van een standaard patrouille-eenheid, de 'brigade' van ca. 18 man. Gekleed in de bekende donkere Atjeh-jas, met gouden chevrons op de mouw, zwarte helmhoed met punt en versiering (welke te velde i.v.m. te grote zichtbaarheid werd verwijderd). Over de rechter schouder de karabijnriem, links op de heup de klewang; tirailleurfluit met koord om de nek en de stevige horlogeketting met onzichtbaar aan het eind het dikke knolhorloge (polshorloges nog niet ingevoerd). (Collectie Legermuseum Gen. Hoefer)

slagwapen, de klewang toegetakeld:
'Met een inlandse fuselier wiens hand was afgehouwen, had ik ook veel moeite. Eindelijk was ik dan zo ver dat ik met mijn luguber transport tegen vijf uur kon afmarcheren. Aan eten hadden wij niet veel gedaan. En het bleek dat ik met twee dragers voor elke tandoe niet erg hard opschoot. Een Atjeher draagt een vracht op zijn hoofd, maar nooit op de schouders. Overal waar ik Atjehers zag, liet ik deze komen, om te helpen dragen, zodat ik tenslotte vier man voor elke tandoe had. Telkens werd ik geroepen om bij de gewonden te komen; vooral Tijger riep mij telkens; de arme kerel voelde de dood naderen. Intussen was het donker geworden. Het eindpunt van de trein is bij kilometerpaal 10, want de baan tot Geudong was nog niet gereed. Ik was bang dat ik geen trein meer zou vinden: maar ja, om half zeven hoorde ik heel in de verte de fluit van de locomotief.'
De duisternis viel al in en het groepje kwam maar strompelend vooruit. Wij vernemen in de volgende aflevering hoe dit lugubere transport verder ging en wij zullen dan vernemen dat er nog gewonden zouden bezwijken . . .

NOOT:

1. A. Kruisheer; 'Atjeh 1896', Weltevreden 1913, blz 304-305.

(Wordt vervolgd)

Drs. W. LUTGERT

De Marinelandingsdivisie tijdens de Eerste Atjeh Expeditie

In de jaren '70 van de negentiende eeuw was de verhouding tussen Nederland en Atjeh gespannen. De Nederlandse handels- en scheepvaartbelangen in de Oostindische Archipel werden door onderlinge geschillen en vijandelijkheden van aan Atjeh onderhorige staatjes geschaad. Herhaaldelijk had het Nederlands-Indische Gouvernement Atjeh verzocht aan deze toestand een einde te maken echter zonder succes. In 1871 werd aan de sultan van Atjeh voorgesteld om de Nederlandse 'opperhorigheid' te erkennen waarbij Atjeh toch zelfstandig en zelfbesturend zou blijven.

Dit voorstel werd echter van de hand gewezen. Wel verzocht Atjeh de Nederlanders voorlopig geen militair 'bezoek' aan Atjeh te brengen om de gematigden, die met Nederland tot een vergelijk wilden komen, meer speelruimte te geven.
In het geheim zocht Atjeh contact met Italië en de Verenigde Staten en verzocht hen om militaire steun tegen de Nederlanders. Batavia, woest over dit verraad, stuurde een gezantschap, onder leiding van de Gouvernementscommissaris F.N. Nieuwenhuijzen naar Penang. Aanvankelijk trachtte Nieuwenhuijzen om tot een vreedzame oplossing van het conflict met Atjeh te komen. Weldra werd het echter duidelijk dat Atjeh aanstuurde op een oorlog. Zo bereikten Nieuwenhuijzen berichten dat sedert augustus 1872 meer dan 15.000 geweren en 5.000 vaten buskruit van Penang naar Atjeh waren vervoerd.
Toen hernieuwde pogingen om tot een vreedzame oplossing te komen op niets waren uitgelopen verklaarde Nieuwenhuijzen op 26 maart 1873 Atjeh de oorlog.

SAMENSTELLING VAN DE EXPEDITIEMACHT

De Nederlandse strijdmacht, onder bevel van generaal-majoor J.H.R. Köhler, vertrok op 22 maart 1873 - dus nog voor de officiële oorlogsverklaring - van de rede van Batavia. Zij bestond uit het 3e, 9e en 12e veldbataljon infanterie alsmede uit een bataljon inheemse troepen (barisan) van Madoera.
Naast deze infanterie-eenheden bestond de expeditiemacht uit een detachement Oostindische cavalerie, een halve zware getrokken veldbatterij, een bergbatterij, enige vestingartillerie, een compagnie mineurs en sappeurs en een brigade van de topografische dienst en militaire verkenningen.
De marine zond zes oorlogsschepen waaronder de 'Djambi' (zie afbeelding 1) en huurde van verschillende rederijen elf stoom- en zeilschepen voor het transport van de militairen, de paarden en het geschut.
Daarnaast verzocht het Departement van Oorlog het Departement van Marine om een marinelandingsdivisie ter beschikking te stellen.

DE MARINELANDINGSDIVISIE: SAMENSTELLING, UITRUSTING EN BEWAPENING

In artikel 24 van de instructie voor de opperbevelhebber van de expeditie, generaal Köhler, werd vastgelegd dat een landingsdivisie moest worden samengesteld uit de mariniers en matrozen aan boord van de onder zijn bevel gestelde oorlogsbodems.(1) De taak van de landingsdivisie zou zijn 'om die diensten te bewijzen als in het belang der expeditie door den chef noodig werd geoordeeld overeenkomstig de zienswijze van den Kommandant van het leger.' Daarbij lag het in de bedoeling om de landingsdivisie

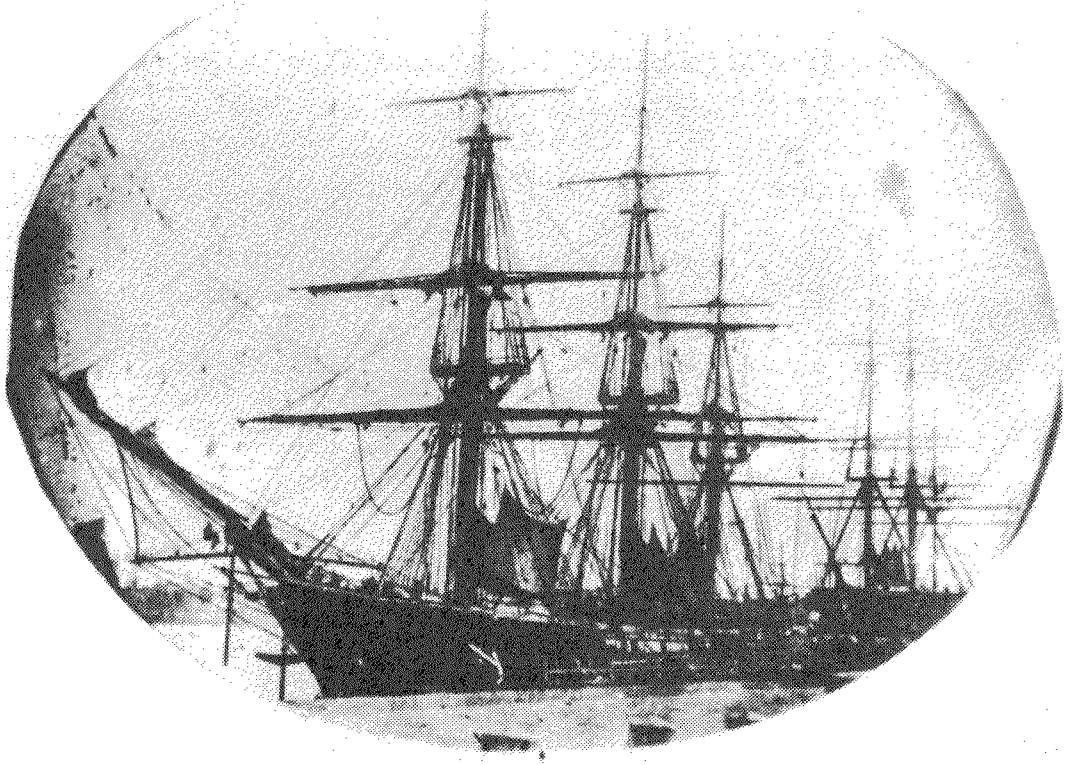

Afbeelding 1: Zr.Ms schroefstoomschip 'Djambi'. *(Foto marhist 46675)*

alleen op of dichtbij het strand te gebruiken en niet te laten oprukken naar het binnenland.

Tot commandant van de landingsdivisie werd benoemd kapitein-luitenant ter zee J.W. Binkes (zie afbeelding 2), commandant van Zr.Ms. schroefstoomschip 'Citadel van Antwerpen' (zie afbeelding 3).

De tot de landingsdivisie behorende infanterie bestond uit 15 officieren en 268 minderen (zie schema 1). Het grootste deel (157 man) was bewapend met het Snidergeweer, de overigen (111 man) met de moderne Beaumont achterlader. Per man werden 70 patronen verstrekt. Daarnaast werd een reserve van 3.000 Beaumont en 1.000 Sniderpatronen meegenomen.

Alle manschappen waren bewapend met sabel en revolver en werden voorzien van 50 patronen de man.

Aan vuurkracht bezat de artillerie vier houwitsers en een getrokken kanon 7 cm. Bij elke houwitser behoorden twee munitiekisten bevattende 6 granaten, 2 kartetsen (kleine kogels), 70 revolverpatronen per man (reserve), 20 vuurpijlen en 20 zunders.

Ten behoeve van de geneeskundige verzorging werden twee officieren van gezondheid en vier ziekenoppassers bij de landingsdivisie ingedeeld uitgerust met twee volledige ambulancekisten, spekzakken met verband, twintig tandoes bestaande uit gewone hangmatten aan een bamboe als pikolstok en twee vaatjes water.

Het dragen van de tandoes en het gewondentransport werd opgedragen aan het transportpersoneel bestaande uit een officier, een adelborst 1e klasse en 83 inlanders bewapend met sabels, bijlen en pieken.

Ten slotte werden ten behoeve van de administratie een officier van administratie en een scheepsklerk bij de landingsdivisie ingedeeld.

Het tenue van de manschappen bestond uit

Schema 1: Infanterie

Scheepsnamen	Officieren en adelborsten	Officieren der mariniers
'Djambi'	3	0
'Citadel'	6	0
'Marnix'	2	0
'Soerabaja'	1	1
'Sumatra'	1	0
'Coehoorn'	1	0
Totaal	14	1

Scheepsnamen	Matrozen	Mariniers
'Djambi'	26	26
'Citadel'	5+47A	24A
'Marnix'	6	12
'Soerabaja'	22B	40A
'Sumatra'	16	10
'Coehoorn'	20	4
Totaal	152	116

A. gewapend met Beaumontgeweren.
B. waaronder een scheepskok.

De tot de landingsdivisie behorende artillerie, onder bevel van de luitenant ter zee 1e klasse P.J. Winckelman, bestond uit 3 officieren en 47 minderen (zie schema 2).

Schema 2: Artillerie

Scheepsnamen	Officieren en adelborsten	Minderen
'Djambi'	2	21
'Citadel'	0	11
'Marnix'	1	5
'Sumatra'	0	10
Totaal	3	47

een kwartiermuts met wit overtrek en keerkringskap, een witte boeseroen (mariniers) of hemd, een baaien borstrok, een witte broek, wollen sokken en schoenen met slobkousen. Een nadeel van de witte kleding was dat de manschappen op grote afstand zichtbaar waren.
Aan de mariniers werden in plaats van de baaien borstrokken blauw baaien hemden verstrekt omdat zij 'met dat hoogst nuttig kleedingstuk aan boord van de meeste oorlogsschepen tegen nachtelijke koude en vooral nattigheid, als gezondheidsmaatregel en meer warme bedekking dan de borstrokken die zonder mouwen waren uitgerust.'
Verder werden allen voorzien van een wollen deken (waarin gepakt een baaien hemd, een witte broek en een paar sokken) een veldfles, een spekzak met leeftocht voor twee dagen en eetketeltjes. Randsels werden niet meegenomen.
Ten slotte werd de helft van de manschappen voorzien van een zwachtel met wat 'pluksel' om zo nodig een noodverband aan te kunnen leggen (zie afbeelding 4).

HET OPTREDEN VAN DE MARINE-LANDINGSDIVISIE

Op 5 april 1873 liet de Nederlandse expeditiemacht het anker vallen voor de Atjehse kust. Het doel van de expeditie was de verovering van de kraton (het paleis van de sultan) die, vanaf het strand, via een pad te bereiken moest zijn. Op bevel van generaal Köhler werden op 6 april vier compagnieën aan land gezet om het pad te verkennen en

om te onderzoeken of het strand geschikt was om er een bivak op te slaan. Het resultaat van deze verkenning was bevredigend.
Twee dagen later vond de eigenlijke invasie plaats. Nauwelijks waren de eerste troepen aan land gebracht of vierhonderd Atjehers stormden het strand op en hakten met de klewang op de landingstroepen in. Dankzij het snelvuur van de Beaumont-geweren kon de vijand, met achterlating van meer dan tachtig doden, worden teruggeslagen. De landing van de overige troepen verliep verder zonder moeilijkheden.
Na de inrichting van het strandbivak trokken de Nederlandse troepen verder langs het strand en belegerden twee Atjehse forten. Een van deze versterkingen werd veroverd maar een Nederlandse aanval op het andere fort werd afgeslagen. Een dag later, op 9 april, kon het inmiddels door de vijand verlaten fort alsnog ingenomen worden. Op diezelfde dag werden vierenvijftig man van de landingsdivisie naar de schepen teruggestuurd om het gebrek aan bedieningspersoneel van de scheepsbatterijen op te vangen. Op 10 april begon de opmars naar de kraton. Naast het 3e, het 9e en een deel van het 12e bataljon infanterie, twee secties bergartillerie, vier mortieren en een peloton mineurs kreeg ook de marinelandingsdivisie bevel om op te rukken. De bewaking van het strandbivak, oorspronkelijk de opdracht van de landingsdivisie, werd opgedragen aan het restant van het 12e bataljon infanterie.
Bij het oprukken naar het binnenland hadden de manschappen van de landingsdivisie slechts een blauw baaien hemd als reservekleding bij zich. Omdat het opperbevel verwachtte dat de Atjehers zich snel zouden overgeven waren de dekens in het strandbivak achtergebleven.
Halverwege het pad naar de kraton stuitten de troepen op een lagune. Het kostte zoveel tijd om deze lagune te overschrijden dat terugkeer naar het strandbivak op dezelfde dag onmogelijk was.
De voorhoede kreeg opdracht om het verdere verloop van het pad te verkennen. Toen zij een uitgestrekte sawah bereikten opende de vijand het vuur waardoor de sergeant der mariniers Rood sneuvelde. Ondanks deze

Afbeelding 2: Vice-admiraal J.W. Binkes, ten tijde van de Eerste Atjeh- expeditie commandant van Zr.Ms. 'Citadel van Antwerpen' tevens commandant van de marinelandingsdivisie (Foto marhist)

aanval rukten de Nederlandse troepen verder op en bereikten na enige tijd een missigit (moskee). De vijand opende opnieuw het vuur waardoor de korporaal der mariniers Van der Werf sneuvelde. Nadat de missigit in brand was geschoten lukte het de Nederlanders om deze in te nemen. De vijand gaf de strijd echter niet op en bleef onze troepen bestoken. Ondertussen begonnen het doortrekken van de lagune en de lange mars hun tol te eisen; twee officieren waaronder de luitenant ter zee 1e klasse J.J. Engelvaart stierven door oververmoeidheid. Anderen raakten bewusteloos. Dit had tot gevolg dat het opperbevel de missigit liet ontruimen. In de nabij gelegen sawah werd een bivak ingericht. Aldaar lagen de officieren van de landingsdivisie vrij goed tegen de zon beschut in tentjes van klapperbladeren.
De manschappen van de landingsdivisie lagen grotendeels in de zon. Door gebrek aan ervaring maakten zij haast geen gebruik, van de bestaande middelen (klapperbladeren e.d.) om zich te beschermen. Kapmessen of andere middelen om bomen te kappen

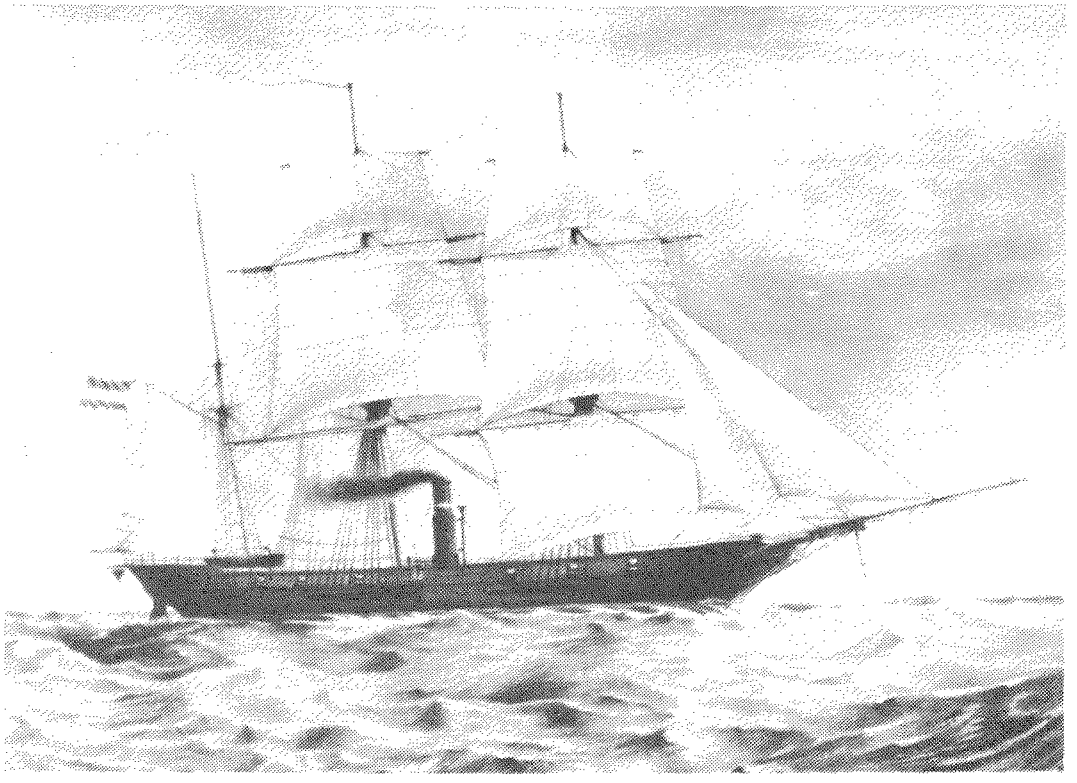

Afbeelding 3: Zr.Ms. schroefstoomschip 'Citadel van Antwerpen'. *(Foto marhist 16527)*

hadden zij niet terwijl de wel aanwezige sabelbajonetten voor dat doel niet geschikt waren. 's Nachts hadden velen last van de kou. Desondanks beweerde overste Binkes dat de dekens niet gemist werden! Na de ontruiming nam de vijand de uitgebrande missigit weer in bezit en opende wederom het vuur waardoor twee mariniers gewond raakten.

Op 12 april werd de kraton ontdekt. Generaal Köhler besloot eerst de missigit te heroveren omdat de vijand van daaruit de aanvoer van materieel van het strand naar de kraton kon bemoeilijken.

Een dag later keerde de landingsdivisie terug naar het strandbivak. Overste Binkes meende dat 'zijn' divisie ongeschikt was om met de overige troepen samen te werken. Bij de samenstelling van de landingsdivisie had men mariniers en matrozen van verschillende schepen door elkaar gemengd. Daardoor vormde de landingsdivisie geen eenheid. Bovendien kenden de manschappen het boven hen geplaatste kader niet en hadden geen enkele ervaring met de velddienst. Volgens overste Binkes kon het opperbevel beter de vier compagnieën van het 12e bataljon infanterie, die het strandbivak bewaakten, inzetten.

Ook persoonlijke motieven speelden bij overste Binkes een rol. Als oudste hoofdofficier zou hij met de leiding van alle gecombineerde operaties waaraan de landingsdivisie deelnam worden belast. Naar zijn mening was een hoofdofficier van het leger beter geschikt voor die taak. Na terugkeer in het strandbivak werd de landingsdivisie, in plaats van de eerder genoemde compagnieën van het 12e bataljon, belast met de bewaking van een brug over de Atjeh-rivier, het in orde maken van het bivak en het dichtgooien van vijandelijke loopgraven.

Haar kortstondige deelname aan de strijd kostte de marinelandingsdivisie, naast de door vermoeidheid overleden luitenant ter

Afbeelding 4: Mariniers tijdens de Atjeh-oorlog in 1873 *(Foto marhist)*

zee Engelvaart, drie gesneuvelden en zeventien gewonden.
Kort na de herovering van de fel verdedigde missigit sneuvelde generaal Köhler. Het opperbevel ging over op kolonel Van Daalen die op 16 april besloot om de kraton aan te vallen. Een eerste aanval werd door hevig geweer- en kanonvuur van Atjehse zijde afgeslagen. Tegelijkertijd bereikten kolonel Van Daalen berichten dat de vijand probeerde om de bevoorradingsweg van de missigit naar het strand af te snijden. Daarop besloot hij, na overleg met zijn officieren om alle Nederlandse troepen terug te trekken naar het strandbivak. De eerste expeditie tegen Atjeh was mislukt!

NOOT:

1. Van het auxiliair eskader: Zr.Ms. schroefstoomschepen 'Djambi', 'Marnix' en 'Citadel van Antwerpen';
van de Nederlands-Indische marine: Zr.Ms. schroefstoomschip 'Coehoorn' en Zr.Ms. raderstoomschepen 'Sumatra' en 'Soerabaja';
van de Gouvernementsmarine: de raderstoomschepen 'Siak' en 'Bronbeek'.

GERAADPLEEGDE BRONNEN:

Dorren, C.J.O. *De geschiedenis van het Nederlandsche Korps Mariniers van 1665-1945* (Den Haag 1948).
Foto-archief van de Afdeling Maritieme Historie van de Marinestaf te 's Gravenhage.
Hotz, G.D.E.J., *Beknopt geschiedkundig overzicht van den Atjeh-oorlog* (Breda 1924).
Klooster, H.A.J., 'De eerste expeditie tegen Atjeh', *Spiegel Historiael* II (1976) 623-629.
Rapport der Commissie benoemd bij besluit van den Gouverneur-generaal van Nederlandsch-Indië van de 18den mei 1873, no. 1, tot het instellen van een omstandig onderzoek met opzigt tot het geheele beloop der, krachtens het besluit van den 14den maart 1873, La. V, geheim, ondernomen expeditie tegen het rijk van Atjeh, van de uitrusting af tot de wederinscheping der troepen (Batavia 1874).

Heeft u zich al opgegeven voor de Algemene Ledenvergadering op 21 november a.s. in het Militaire Luchtvaart Museum te Soesterberg?
Zie aanmeldingsformulier in het juli/augustus nummer.

HISTORISCHE UNIFORMKALENDER 1988

De historische uniformkalender 1988 kan helaas niet worden geleverd. Het aantal bestellingen is te gering.

De penningmeester.

C. BLIJLEVEN

Landsverk M-36 en M-38 pantserwagens

De pantserwagens van de Zweedse firma Landsverk werden in de jaren dertig in behoorlijke aantallen geproduceerd, zowel ten behoeve van het Zweedse leger als voor exportdoeleinden.
Het Model 181 was gebouwd op een Scania-Vabis 6 x 4 vrachtwagenchassis, voorzien van dubbele achterwielen en met de motor voorin. De bepantsering had een dikte van 8,5 mm. In de motorkap waren aan de voorkant en in de zijkanten horizontale lamellen aangebracht, zodat de lucht voor de koeling van de radiator kon doorstromen.

Voorin de gevechtsruimte zaten de bestuurder en de front-mitrailleurschutter. De toren was midden op de romp, net iets vóór de voorste achteras geplaatst. In de voor die tijd behoorlijke grote toren was een 20 mm Madsen kanon geplaatst, met daarnaast coaxiaal een 7,92 mm mitrailleur. Ook in de achterzijde van het voertuig was een mitrailleur aangebracht. De schutter hiervan bediende tevens het stuurwiel voor het achteruit rijden.
De Landsverk 182 verschilde op een aantal punten van de 181. Uiterlijke verschillen waren: iets grotere afmetingen, andere voorspatborden, een iets lagere en bredere voorkant van de motorkap, smallere lamellen in de voorkant en zijkanten van de motorkap. Ook de prestaties van de 182 waren beter: een sterkere motor, een grotere actieradius en meer bergruimte voor munitie.
De onderkant van de voertuigen was niet bepantserd, waardoor ze kwetsbaar waren voor mijnen.
Het Nederlandse leger besloot in 1934 tot aanschaf van 12 Landsverk 181 pantserwagens. De voertuigen, hier Pantserwagen M-36 genoemd, werden eind 1935, begin 1936 afgeleverd en vormden de uitrusting van het op 1 april 1936 opgerichte Eerste Eskadron Pantserwagens, dat gelegerd werd in 's-Hertogenbosch. Redenen voor legering in Noord-Brabant waren het feit dat het eskadron dan kon samenwerken met troepen van het Regiment Wielrijders, dat eveneens in 's-Hertogenbosch gelegerd was, en het feit dat de pantserwagens bij een eventuele strategische overvalling van de Peel-linie snel een tegenaanval zouden kunnen ondernemen.
Het eskadron bestond uit een commandogroep, vier pelotons met elk drie pantserwagens, een motor-mitrailleurgroep en een korpstrein. Elke pantserwagen was bemand met vijf man: commandant, hoofdchauffeur, richter, schutter en chauffeur-schutter. De bewapening bestond uit één 37 mm Bofors snelvuurkanon en drie 7,9 mm M-20 mitrailleurs.

EERSTE ESKADRON PANTSERWAGENS

Na de mobilisatie op 28 augustus 1939 vertrok het eskadron naar de mobilisatiekwartieren. Via Mierlo-Hout en Boxtel werd uiteindelijk kwartier betrokken in Breda.
De Duitse overval op de vliegvelden in Skandinavië leidde ertoe dat het 1e Eskadron Pantserwagens aan de Lichte Divisie werd onttrokken en voor de verdediging van de vliegvelden Ypenburg en Schiphol werd ingezet. 1, 2-1 E Paw werd op 20 april 1940 op Ypenburg gestationeerd en 3, 4-1 E Paw op 26 april 1940 op Schiphol.
Op Ypenburg namen de pantserwagens een opstelling in rond de gebouwen aan de NW-zijde van het vliegveld en bij de hoofdingang. De beide motor-mitrailleurgroepen bevonden zich bij een watermolen in de Noordelijke hoek van het vliegveld, terwijl de treinvoertuigen bij de in de nabijheid van

het vliegveld gelegen Hoeve Ypenburg opgesteld stonden.
Op 10 mei 1940 hebben 1, 2-1 E Paw ertoe bijgedragen dat een Duitse luchtlanding op Ypenburg mislukte. Verscheidene vijandelijke vliegtuigen werden tijdens of na de landing door het vuur van pantserwagens en motor-mitrailleurs vernietigd. In de omgeving afgeworpen of gelande Duitse troepen werd enige tijd door hevige tegenstand de toegang tot het vliegveld ontzegd. Door de vijandelijke bombardementen en de daarop volgende gevechten gingen motormatrieel en drie pantserwagens verloren.
Toen het vliegveld ondanks hardnekkige Nederlandse tegenstand in vijandelijke handen was geraakt, werd teruggetrokken op Rijswijk. Een pantserwagen, ter verdediging van de toegang tot Den Haag bij de Hoornbrug gestationeerd, wist met kanonvuur een tweetal Duitse vliegtuigen neer te halen.
Nadat de achtergelaten pantserwagens na de herovering van Ypenburg waren geborgen, werden gedurende de volgende oorlogsdagen in Den Haag en omgeving veelvuldig patrouilles en andere opdrachten uitgevoerd.
Op Schiphol hadden de kommandogroep en 3, 4-1 E Paw verdedigende opstellingen ingenomen op en bij het vliegveld, terwijl de korpstrein onder dekking van een halve motormitrailleurgroep bij Badhoevedorp was gelegerd.
In de vroege morgen van 10 mei 1940 voerden Duitse vliegtuigen een hevig bombardement en hevige beschietingen op Schiphol uit. De eskadronskommandant trad helaas niet tegen de aanvallers op omdat hij het bevel had gekregen het vuur niet te openen voordat de vijand tot landen overging. Na het bombardement werd 4-1 E Paw verplaatst naar Badhoevedorp en nam een opstelling in van waaruit vliegveld en omliggende terreinen onder vuur genomen konden worden. Op 13 mei werd het peloton verplaatst naar het kruispunt Sloterweg-Schipholweg. Gedurende de oorlogsdagen werden beide pelotons onophoudelijk gealarmeerd door luchtalarm en werden herhaaldelijk patrouilles uitgevoerd.

In 1937 vond de aanbesteding plaats van 14 pantserwagens Landsverk Model 182, bij ons Pantserwagen M-38. De oplevering hiervan was bepaald op 15 april 1938. Dertien wagens waren bestemd voor het Tweede Eskadron Pantserwagens (opgericht 1 juni 1938 en gelegerd te Amersfoort), één wagen werd als kommandowagen ingedeeld bij het Eerste Eskadron.
Het Tweede Eskadron was eveneens georganiseerd in de kommandogroep, waaraan één pantserwagen was toebedeeld, vier pelotons met elk drie pantserwagens, en de korpstrein.
De twee kommando-pantserwagens waren alleen met mitrailleurs bewapend, het kanon was namaak. De bewapening van de overige M-38 wagens was gelijk aan die van de Pantserwagen M-36.
Zowel in de M-36 als in de M-38 pantserwagens is geëxperimenteerd met radioapparatuur, doch deze is nooit standaard aangebracht. De M-36 wagens kregen kentekenplaten van de provincie Noord-Brabant, beginnend met een 'N', de nummerplaten van de M-38 wagens begonnen met de 'L' van de provincie Utrecht. Daarnaast kregen de wagens individuele nummers om hun positie in het eskadron aan te duiden. De wagens van 1 E Paw waren genummerd van 1 t/m 12, met de M-38 kommandowagen als nummer 13; de wagens van 2 E Paw hadden de nummers 14 t/m 26. Deze nummers waren links en rechts op de toren geschilderd, alsmede op de beide zijkanten en de voor- en achterkant. Aanvullend op deze herkenningstekens hadden de voertuigen een militair voertuignummer, aangebracht op een diagonaal rood-wit-blauw bord aan de voor- en achterkant van de voertuigen. Zo had pantserwagen nummer 22 het provinciale kenteken L 36253 en het militaire nummer III-714.
Bij de algehele mobilisatie in 1939 verviel het civiele provinciale kenteken, en in de plaats daarvan kwam het militaire voertuignummer, dat nu in zwarte romeinse en arabische cijfers op een oranje rechthoek werd aangebracht. In oktober 1939 werd, in navolging van de Luchtmacht, in enkele gevallen een zwart omlijnde oranje driehoek op de

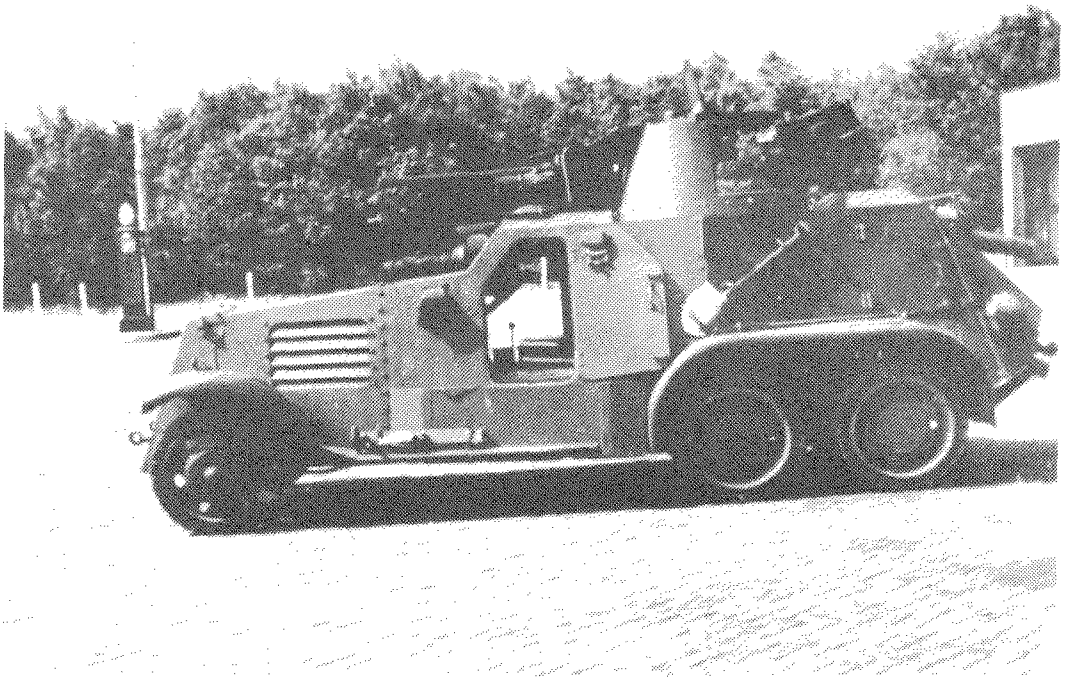

M-36 van het 1e Eskadron Pantserwagens.

voertuigen aangebracht.

TWEEDE ESKADRON PANTSERWAGENS

Na in diverse mobilisatiekwartieren te zijn gelegerd (ondermeer Apeldoorn, Amersfoort en Arnhem) werd op 1 mei 1940 het eskadronsverband verbroken en werden 1, 2-2 E Paw ingedeeld bij het 1e Regiment Huzaren (1 R.H.) en 3, 4-2 E Paw bij het 4e Regiment Huzaren (4 R.H.). Op 10 mei 1940 was het Tweede Eskadron gestationeerd op de Veluwe.

In opdracht van de kommandant 1 R.H. werden op 11 mei door 1, 2-2 Paw verkennende stoten uitgevoerd in de richting Zwolle, tot aan de IJssel en langs het Apeldoorns kanaal. Na terugkomst bereikte de pelotons het bevel zich onverwijld naar het Algemeen Hoofdkwartier in Den Haag te begeven. C-1 R.H. wist echter 1-2 E Paw tot zijn beschikking te houden. 's Middags stootte 1-2 E Paw bij een verkenning in de richting Voorthuizen op vijandelijke tegenstand, die na een kort vuurgevecht werd gebroken. De volgende dag werd een verkenning in de richting Barneveld uitgevoerd, teneinde de opmars van de Duitse troepen vast te stellen. Na zich terug gemeld te hebben, marcheerde het peloton af naar de Dumoulinkazerne te Soesterberg. Op 13 mei werden verschillende patrouilles in de omgeving uitgevoerd en in de avond werd teruggetrokken op Haarzuilen, waar men later de capitulatie vernam.

3, 4-2 E Paw opereerde op 10 mei 1940 rond Ede. In de loop van de avond trok 3-2 E Paw dekkend terug op Leersum. 4-2 E Paw bleef aanvankelijk bij Ede achter, doch trok in de nacht van 10 op 11 mei onder artillerievuur terug naar De Klomp. Tijdens de terugmars liep een pantserwagen in het terrein vast en moest worden achtergelagen. Het peloton bereikte via Veenendaal uiteindelijk Leersum, waar 3-2 E Paw werd aangetroffen. Op 11 mei werd het bevel ontvangen zich naar Den Haag te begeven.

2-2 E Paw had zich op 11 mei naar Den Haag begeven. Na aankomst verleenden twee pantserwagens van dit peloton en één wagen

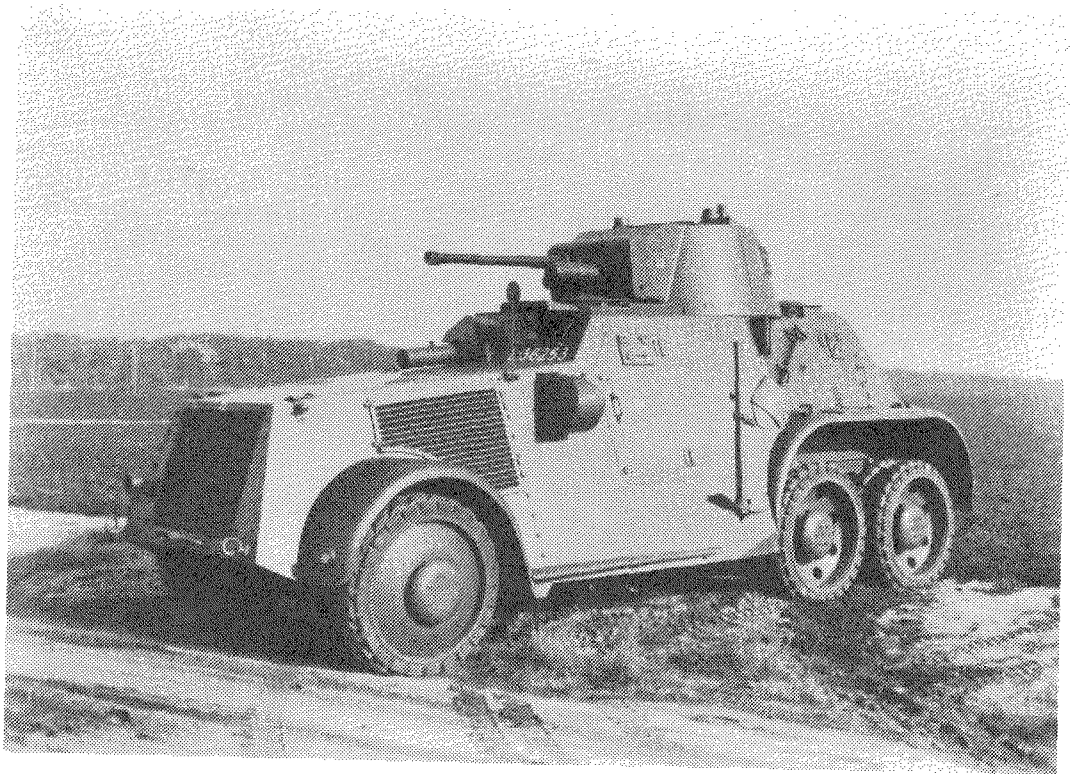

M-38 van het 2e Eskadron Pantserwagens.

van 3-2 E Paw, dat inmiddels ook in Den Haag was gearriveerd, op 11 en 12 mei steun bij Nederlandse tegenaanvallen op bij Valkenburg (Z.H.) aanwezige vijandelijke luchtlandingstroepen.
Op 12 mei begeleidden deze drie pantserwagens de luitenant-kolonel J.J.C.P. Wilson met zijn gevolg naar Rotterdam en voerden na aankomst een verkenning uit naar Overschie en de weg Overschie-Delft, om de sterkte van daar aanwezige vijandelijke troepen vast te stellen. Met één pantserwagen stootte de C. 2-2 E Paw onder vijandelijk vuur door naar Delft, terwijl twee pantserwagens in Overschie achterbleven. Vanuit Delft werd gedurende de volgende oorlogsdagen deelgenomen aan acties tegen Overschie. Op 14 mei werd hiertoe een in Delft aanwezige Pantserwagen M-39 van het Depot-Cavalerie onder bevel van C. 2-2 E gesteld. De twee bij Overschie achtergebleven pantserwagens opereerden tot de capitulatie in Rotterdam en werden beurtelings ingezet bij de Maasbruggen en Overschie.
De in Den Haag aanwezige pantserwagens waren aan het Algemeen Hoofdkwartier ter beschikking gesteld en patrouilleerden veelvuldig in Den Haag en omgeving. In de ochtend van 12 mei werd 3-2 E Paw met twee pantserwagens ingezet tegen vijandelijke troepen die in de nacht van 11 op 12 mei het stafkwartier van de Groep 's-Gravenhage in Wateringen hadden overvallen. Na een treffen met door de vijand buitgemaakte autobussen en personenauto's werd bij doorstoten een pantserwagen getroffen en raakte de bemanning gewond, waarop de kommandant van verdere actie afzag.
4-2 E Paw begaf zich op de avond van 12 mei van Den Haag naar Utrecht waar de volgende dag verschillende patrouilles werden uitgevoerd en in de late avond een opstelling bij Bunnik werd ingenomen om een vijandelijke nadering te melden. Tegen midder-

nacht werden asperge-versperringen achter het peloton definitief gesloten, zodat op Utrecht moest worden terug getrokken. In de kazerne daar werd het bericht van de capitulatie vernomen.

In 1979 werd onderkend dat het leger van de Republiek Ierland Landsverk pantserwagens in gebruik had in een enigzins andere uitvoering dan onze M-38. Volgens uit Ierland verkregen informatie zouden deze voertuigen binnen niet al te lange tijd buiten gebruik worden gesteld, zodat dit een goed moment leek om te trachten de voertuigcollectie van de Historische Verzameling Cavalerie met een, voor ons zeer waardevol, voertuig uit te breiden.
Contact werd opgenomen met de Ierse overheid en dit leidde er toe dat op 29 oktober 1982 een Landsverk pantserwagen aan de commandant van het Opleidingscentrum Cavalerie werd overgedragen. Op 7 december 1982 werd de wagen in de Bernhardkazerne te Amersfoort, de kazerne waar vóór 1940 het Tweede Eskadron Pantserwagens was gelegerd, ceremonieel overgedragen aan de Historische Verzameling der Cavalerie.

Nadere gegevens:

Pantserwagen, M-36, 6 x 4.
Merk en bouwjaar: Landsverk 181, 1936.
Motor: Daimler-Benz, 4-takt bezinemotor, 6 cilinders in lijn, 80 pk/3000 omw-min.
Lengte: 5,85 meter; breedte: 2,10 meter; hoogte: 2,50 meter;
Gewicht: 6100 kg.
Bewapening: 1 Bofors 37 mm snelvuurkanon, 3 mitrailleurs M-20 7,9 mm.

Pantserwagen, M-38, 6 x 4.
Merk en bouwjaar: Landsverk 182, 1938.
Motor: Büssing-NAG, 4-takt bezinemotor, 8 cilinders in V-lijn, 150 pk/3000 omw-min.
Lengte: 5,87 meter; breedte: 2,24 meter; hoogte: 2,33 meter;
Gewicht: 7000 kg.
Bewapening: 1 Bofors 37 mm snelvuurkanon, 3 mitrailleurs M-20 7,9 mm.

Bron:

C.M. Schulten/J. Theil: Nederlandse Pantservoertuigen.
J.A. Bom: De eskadrons pantserwagens van het Wapen der Cavalerie in de meidagen 1940.

LEDENLIJST

De nieuwe ledenlijst, opgemaakt naar het ledenbestand van 1 september 1987, is tegen overmaking van de verzendkosten verkrijgbaar bij de ledenadministratie. Indien U *f* 2,25 in postzegels zendt aan B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, wordt deze ledenlijst U per omgaande toegezonden.
Zolang de voorraad dan nog strekt zal het restant van de ledenlijst 1987 gratis verkrijgbaar zijn op de komende algemene ledenvergadering op 21 november a.s. in het Militaire Luchtvaart Museum te Zeist.

F.W. van STEEN

Diermascottes in het Nederlandse Leger

FEROCIUS, HET EVERZWIJN VAN 11 PANTSERINFANTERIEBRIGADE

Het was in de zestiger jaren dat de brigadestaf en de stafcompagnie van 11 Pantserinfanteriebrigade op oefening waren geweest in het oosten des lands. Enige dagen na terugkeer in Schaarsbergen, locatie waar de brigadestaf en de stafcompagnie zijn gelegerd, bracht iemand een regionale krant uit het oosten des lands mee, waarin melding werd gemaakt van het feit dat militairen aldaar geoefend hadden. De tekst van het artikel was niet positief voor de militairen, want . . . wat hadden ze er een 'zwijnenzooi' van gemaakt! En dat kon de lezer wel zien ook. Op een foto toonde de journalist de lezer een stuk bos waarvan de grond bedekt was met lege dozen, blikken enz. kortom allerlei zaken die de militair voor de innerlijke mens op bivak meeneemt.

Commandant 11 Pantserinfanteriebrigade, brigade-generaal Knulst (RMWO 4) was natuurlijk helemaal niet blij met dit bericht en gelastte een onderzoek. Na terugkeer van de delegatie van onderzoek kon deze tot grote opluchting melden dat niet de in het bos gebivakkeerde militairen, maar de aldaar verblijvende everzwijnen er een rotzooi van gemaakt hadden. Zo een ieder weet, wroeten deze dieren alles wat onder de grond zit gretig naar boven en zo was het ook op het bivakterrein geschied. Daarop besloot de brigadecommandant dat de scheldnaam 'zwijnen', zoals in de pers voor de militairen van de brigadestaf en de stafcompagnie was gebruikt, als erenaam voor de brigade te gebruiken. De latijnse benaming voor 'zwijn' is 'ferocius.' En zo kreeg de 11e Pantserinfanteriebrigade de naam 'Ferociusbrigade.' De brigadestaf zou voortaan de kop van een everzwijn als embleem gaan voeren.

Meteen werd de kop van een everzwijn gekocht, die triomfantelijk bij allerlei gelegenheden werd meegevoerd. Een schildje

met de kop van Ferocius werd en wordt tot op heden uitgereikt aan diegene, die zich voor de brigade verdienstelijk heeft gemaakt.

Een Ferociusbrigade zonder levende mascotte zinde de leden van één van de compagnieën van de brigade (11 Herstelcompagnie) geenszins. Door het houden van een collecte in de compagnie werd in februari 1967 een zeven weken oud zwijntje gekocht. Inmiddels was, in de directe omgeving van de werkplaatsen op het mobilisatiecomplex 'Schaarsbergen', een hok gemaakt met een stevige afrastering rond de loopruimte. Onder de naam Porkie en het registratienummer 67.02.14.001 werd dit streepjesvarken in de voeding genomen. Door de veel te goede zorgen, waartoe ook de manschappenkeuken en de Cadi kon worden gerekend, groeide Porkie voorspoedig en zelfs meer dan dat. Het duurde slechts enkele maanden voordat men bemerkte dat het dier bereden kon worden. Toen was 'de beer los',

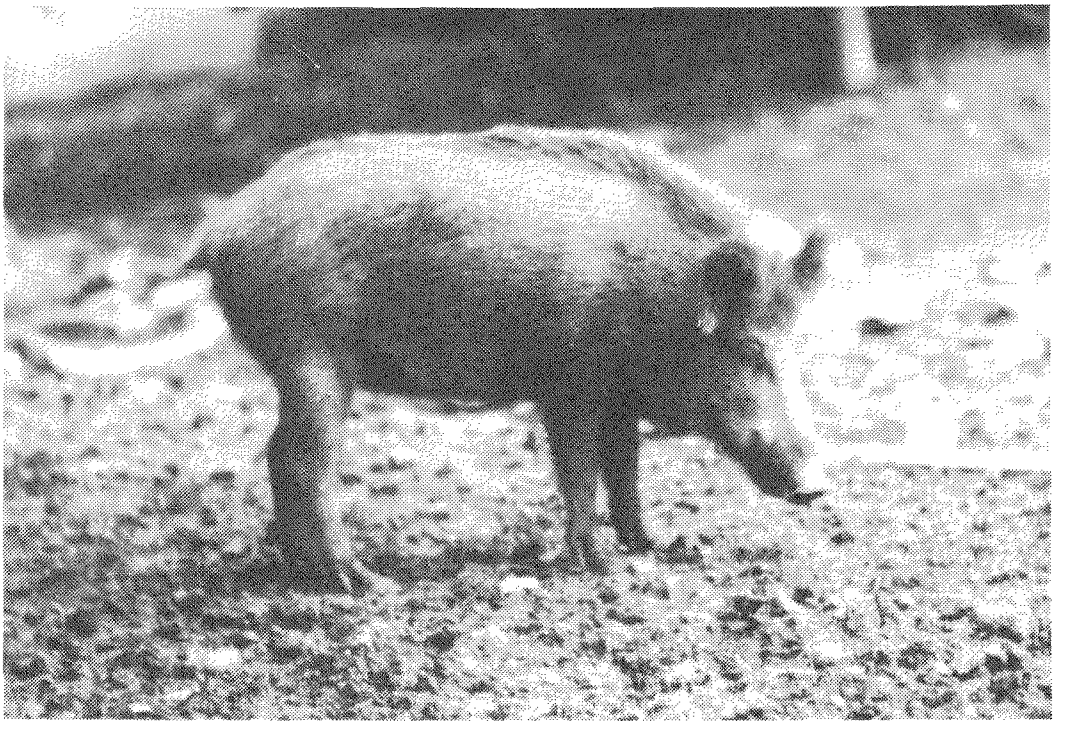

Porkie 003 in jeugdiger jaren

weddenschappen werden afgesloten om na te gaan welke TDer in vette overall het langst op een wild zwijn kon rijden. Het ging vaak erg lang goed totdat Porkie plotsling een spurt inzette of heel hard vlak langs een boom liep.
Porkie werd ouder en wilde niet alleen door TDers bereden worden, zij wilde eindelijk eens een everbeer als gezelschap. Gezocht en gevonden werd zulk een dier in de buurt van Markelo, door bemiddeling van de eigenaar van het hotel 'In de kop'ren smorre.'
Porkie werd daarheen getransporteerd en temidden van een veertigtal everzwijnen losgelaten. Zoveel zwijnen had zij nog nooit bijelkaar gezien, zij loste er geheel tussen op en 11 Herstelcompagnie zag Porkie 001 nimmer terug! Daar moest iets op gevonden worden! Met de hoteleigenaar werd hierna een goede afspraak gemaakt; deze voorzag de compagnie van een nieuw zwijn: Porkie 002. Enige tijd later ontving de compagnie de geprepareerde huid van een everzwijn. Als de huid van Porkie 001 werd deze in de compagniesbar opgehangen.
Door de hoteleigenaar werd een everbeer in bruikleen afgestaan. Deze deed het uitstekend in Schaarsbergens dreven en bekeek, vooral in het begin, vanaf de rug van Porkie 002 hoe wijds de omgeving wel was. Na 3 maanden, 3 weken en 3 dagen was het grote moment aangebroken. Porkie 002 werd moeder van 4 kleine porkies en een ieder werd zodanig getroffen door het parmantige paar dat niemand meer sprak over 'die kolere stinkzwijnen.' Jozef, de beer ging terug naar Markelo en Porkie 002 met drie van haar jongen verhuisde naar Burgers Dierenpark te Arnhem. Eén kleintje werd door de compagnie behouden en kreeg de naam Porkie 003.
Een jaar later kwam wederom een knots van een everbeer om deze Porkie gezelschap te houden. Door het goede leven bij de militairen werd ook dit dier zo mak dat het ter gelegenheid van dierendag vrij over het complex mocht rondlopen. Later braken Porkie 003 en haar beer regelmatig uit om vrij rond te snuffelen tot angst en vreze van het aldaar werkend personeel.

Helaas kon dit op den duur geen stand houden en zo werd dan ook besloten mede om redenen van praktische aard, zoals de verzorging gedurende het weekend, Porkie 003 dan maar onder te brengen in Burgers Dierenpark bij de andere everzwijnen. De overdracht vond met enig ceremonieel plaats. Een klein bordje met het opschrift 'Porkie 003' siert nog steeds het hek bij de everzwijnen ter herinnering aan deze gebeurtenis. Alleen het compagniesembleem van 11 Herstelcompagnie herinnert er nog aan dat zij het waren die de erenaam 'Ferocius' heel letterlijk hebben opgevat.

1e Opgave van wijziging en aanvulling op de ledenlijst van 1 september 1987:

Nieuwe leden:
Doorn, Mevr. A.M. van, Gijsbrecht van Amstelstraat 66, 1213 CL Hilversum 4, 5, 11
Dollekens, G.H.J., Livornostraat 7, 5632 TM Eindhoven
Alg. KL., spoorwegen in oorlogstijd, vestingen
Dijkstra, F.J., 't Zuden 13, 9351 LA Leek
3, 4, 5, 6 (baj. & messen)
Kruyt, Mr. A., Adr. Moonenweg 12, 2597 KN 's-Gravenhage
1 (KL 1914-1945) 11, 20, OVW in Malakka
Maren, D.G. van, Haaftenlaan 88, 4006 XM Tiel 1, 2, 12
Rijnders, J.D., Acacialaan 7, 3843 JE Harderwijk Alg. Vbd WO-II heden, 18

Overleden:
Het bestuur deelt met leedwezen mede dat de volgende leden zijn overleden:
Hamming, Mr. L., Milletstraat 44, 1077 ZG Amsterdam
Siblesz, J., Lijsterbeslaan 13, 3843 JJ Harderwijk

Adreswijzigingen: (oude adres te vervangen door:)
Craandijk, H.B., Sintelweg 23, 4891 SP Rijsbergen
Lenting, W., Johan Frisostraat 2, 5671 XL Nuenen
Staal, Drs. J.Ph., Mr. Van Hasseltlaan 32, 6891 AN Rozendaal
Verbeek, Drs. J.R., Postbus 52022, 2502 CA 's-Gravenhage
Weering, J.J. van, Kraaierstraat 36b, 2311 NS Leiden

Correcties:
Broers, B., moet zijn: Broers, M.M., belangstelling is: 14 plus geschiedenis Skandinavië, Baltische landen en Finland.
Smeth, J.A. Baron de, het juiste adres is: Torfhoeken 13, Schilde 2230 België.

Ledenbestand na 15e opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1 juni 1985: 456
1e opgave van wijziging en aanvulling op ledenlijst van 1 sept.: 6-2=4

Actuele leden per 7 oktober 1987 460
====

De laatste SMV-Ruilbeurs voor 1987 zal worden gehouden op **zondag 8 november a.s. van 11.15 tot ca. 16.30 uur** in Sportcentrum 'De Bun', Bovenweg 5 te Huizen (NH). De toegangsprijs is *f* 2,50 per persoon, kinderen onder de 10 jaar en onder geleide gratis. De bar voor drankjes en hapjes is de gehele dag geopend en er is voldoende parkeerruimte aanwezig.
Alle leden van Mars et Historia en hun introducé(e)s zijn van harte welkom.
Sportcentrum 'De Bun' is met openbaar vervoer bereikbaar met de NS tot station Naarden-Bussum en vandaar met de streekbus tot Huizen-Bovenweg; met eigen vervoer via de A1 tot de aansluiting A27, aldaar de borden Almere en daarna de afslag Huizen volgen.
Nadere informatie: 02152-64469 (na 18.00 uur)

BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

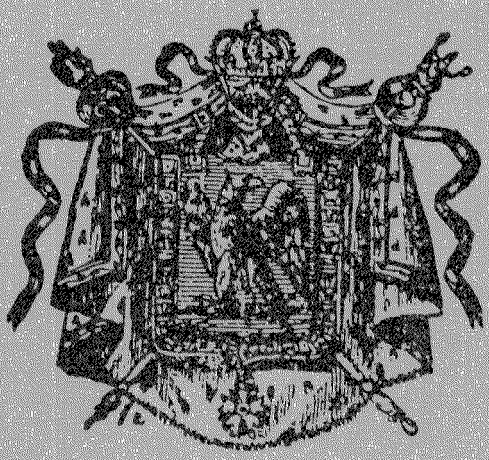

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN

Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil

Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: Oostzeedijk beneden 231 A
3061 VW Rotterdam.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-4140267
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL